

CULTIVAREA CAPACITĂȚILOR CREATOARE ALE ELEVILOR - PREMISĂ A CREȘTERII CALITĂȚII ÎN EDUCAȚIE

Prof învă. primar Eremia Georgiana
Școala Gimnazială „Constantin Săvoiu”, Târgu Jiu, Gorj

Creativitatea a devenit, mai ales în ultimele decenii, o preocupare importantă a cercetării științifice în numeroase țări. În condițiile actuale, când complexa societate contemporană necesită un număr tot mai mare de specialiști, capabili să rezolve probleme care solicită în tot mai mare măsură spirit creator, școala trebuie să realizeze un învățământ formativ, bazat pe învățare creativă, care să permită realizarea de comportamente individuale și de grup orientate preponderent spre căutarea, aflarea și aplicarea noului. Desigur, învățarea creativă, ca fundament al instrucției și educației creative, se cere să nu fie gândită îngust și exclusivist, ci să rămână compatibilă atât cu alte forme ale învățării, cât și cu idealul educativ fundamental înscris în Declarația Universală a Drepturilor Omului, acele al deplinei dezvoltări a personalității.

Creativitatea, atât prin proces, cât și prin produs, are un caracter strict individual, unicitate conferită de însăși specialitatea persoanei. În dinamica factorială a creativității, dimensiunea psihologică a personalității rămâne o condiție esențială și necesară, dar nu suficientă; în cunoașterea și în educarea creativității nu se vor ignora factorii biologici, sociali și de experiență a vieții.

Mi-am propus ca printr-un studiu comparativ să urmăresc manifestarea conduitei creatoare a elevilor și totodată rolul educatorului în depistarea, formarea și manifestarea aptitudinilor creatoare ale acestora. Cercetarea s-a bazat pe ideea conform căreia asigurarea de către educator a unui climat creativ determină la elevi dezvoltarea creativității, precum și manifestarea unui comportament de explorare și curiozitate. Cercetarea s-a desfășurat comparativ, prin studiul documentelor, observații, studiul produselor activității, aplicarea unor teste specifice.

Inițial, educatorii și psihologii au înțeles prin creativitate, în primul rând, potențialul copiilor de a desfășura jocuri și activități care stimulează imaginația, inteligența, perspicacitatea. Copilul, care gândește independent, care face observații personale și rezolvă probleme, este un copil cu posibilități de creație. Creativitatea copilului se caracterizează prin curiozitate, deschidere, dispoziții și aptitudini pentru anumite domenii. Încurajarea acestor calități contribuie la formarea și autoformarea personalității creatoare.

În plan psihoindividual, creatoare este considerată și o persoană care reușește să *descopere* adevăruri deja cunoscute pentru știință, dar în mod independent, să descopere noutăți relative. Se consideră a fi creator și elevul care rezolvă o anumită problemă pe cale diferită, mai *elegantă*, mai neuzuală decât cea oferită într-un manual sau decât cea practică de profesor, chiar dacă această cale nu este o noutate pentru știință. Perioada cuprinsă între intrarea copilului în școală și terminarea ciclului primar este adesea descrisă fie ca un fel de sfârșit al copilăriei, fie ca etapă de debut primar al adolescenței, ori ca etapă distinctivă a copilăriei. În toate cazurile, referirile descriptive sunt centrate pe problemele adaptării școlare și ale învățării. Școlarul din clasele mici se izbește și este dominat de rigorile regulilor și de cerința de operare cu concepte în moduri specifice, a căror încălcare este sancționată prin calificative școlare. Școlarul din primele două clase manifestă fantezii mai reduse în execuții de desene, modelaje, colaje, manifestă și un spirit critic ridicat față de propriile produse pentru că le evaluează mai sever din punctul de vedere al recunosibilității ca formă.

Totuși, fantezia începe să găsească noi domenii de exercitare. Desenele, deși inundate de elemente proiective ca și compoziția, antrenează formarea de abilități care se dezvoltă după 9 ani, când aceste activități devin iar de interes pentru copii. Serbările școlare, cercurile de creație de

diferite tipuri devin preocupări de actualitate. În clasele școlare în care lucrează învățătorii cu experiență și cultură personală, se dezvoltă evident la copii creativitatea. Dacă formele de gândire divergentă se antrenează prin lecții în care se creează o atmosferă de emulație, joc pentru căutarea de cuvinte care să înceapă cu o anumită silabă sau să sfârșească cu una anume etc, ghicitorile, jocurile de istețime, compunerea de probleme etc constituie terenul pe care se dezvoltă și creativitatea. Un alt teren de dezvoltare a acesteia este dictat de activități practice, de activități din cercuri și cluburi, unde copilul este dornic și capabil să-și construiască mici ambarcațiuni, planoare, elicoptere etc. La școală, în timpul pauzelor, jocurile devin un fel de revărsare de energii motrice. Copiii se joacă și în pauze cu vehemență, fugind, strigând cu un fel de eliberare de sedentarismul lecțiilor.

Numeroși autori au demonstrat că exercitarea unei influențe senzitive, intensificarea dezvoltării aptitudinilor creatoare trebuie să constituie sarcini fundamentale ale sistemului instructiv-educativ. Școala are rolul decisiv în depistarea, formarea și manifestarea aptitudinilor creatoare. Se disting 3 grupe de condiții de climat în care se desfășoară educația, condiții care favorizează potențialul creativ într-un colectiv de elevi. Astfel, elevii trebuie îndrumați ca în abordarea problemelor să folosească un set de întrebări generatoare de informații. Eficiente s-au dovedit cele care vizează reorganizarea părților, invocarea de analogii etc. de asemenea elevii trebuie ajutați să învingă barierele producției creative prin utilizarea mai multor sensuri în observare, sesizarea de relații îndepărtate, prin învingerea temei de a greși, a dorinței de a rezolva mai repede etc. Utilizarea unor exerciții a căror rezolvare să educe la elevi încrederea că fiecare din ei posedă capacitatea de a fi creativi, că aceasta se poate dezvolta prin însușirea de noi tehnici de gândire și învingerea temerilor. În acest sens, în clasă trebuie format un climat în care întrebările elevilor să fie tratate cu atenție, ideile noi să fie recepționate cu respect, orice idee putând fi valoroasă.

Rolul învățătorului rămâne acela al unui conducător abil și discret, care se ocupă de organizarea clasei de elevi, alege tehnicile de lucru și instrumentele necesare în învățare. Afecțiunea educatorului corelează cu randamentul la învățătură al elevului. Educatorii cu personalități afectuoase tind să fie apreciați favorabil, iar randamentul celui educat este mai creator. S-a constatat că spiritul de ordine facilitează învățarea. Educatorii plini de viață, stimulatori, inventivi și entuziaști față de materia pe care o predau, sunt încununați de succes. Sub influența acestui tip de stimulare, comportamentul elevului este și mai productiv.

Diagnosticarea potențialului creativ al eșantionului selectat s-a realizat prin diverse tipuri de probe, grupate în 3 secvențe (verbală, matematică, artistică), corespunzător aptitudinilor lingvistice, matematice, artistice. Antrenamentul de tip creativ s-a desfășurat de-a lungul unui an școlar și a cuprins itemi ce vizează dezvoltarea trăsăturilor definitorii ale creativității. Timpul afectat pentru fiecare item a urmărit să nu îngreuneze comportamentul, posibilitatea de exprimare a elevilor; au avut loc trei ședințe de antrenare pe săptămână. Retestarea s-a realizat prin aceleași probe de tip diagnostic.

În cadrul predării matematicii, rezolvarea de probleme ocupă un loc central, contribuind nemijlocit la dezvoltarea gândirii creatoare și independente. Rezolvarea de probleme și, mai ales, compunerea de probleme prezintă importanță deosebită pentru dezvoltarea flexibilității, fluentei și originalității, la dezvoltarea gândirii de tip divergent, a imaginației creatoare. Actul de rezolvare a unei probleme este, fără îndoială, un proces creator; dar acesta nu este creație din nimic, ci ne servim, în procesul rezolvării, de un întreg șir de cunoștințe, deprinderi, procedee de rezolvare și reprezentări. Actul de creație este impregnat complet de experiența anterioară. Elevul trebuie să-și valorifice la maximum experiența anterioară, în condiții noi. Este necesar ca în cadrul lecțiilor să se dozeze astfel timpul încât rezolvarea problemelor să ocupe cea mai mare parte, pentru a se solicita elevilor diferite modalități de rezolvare, să se formeze capacitatea de a aprecia alternativele.

Efortul pe care-l face elevul în rezolvarea conștientă a unei probleme presupune

mobilizarea proceselor psihice de cunoaștere, cu precădere a gândirii. La elevi se formează priceperea de a analiza situația dată de problemă și de a *descoperi* calea prin care se obține ceea ce se cere în problemă. Aceasta duce la formarea limbajului matematic, la educarea perspicacității și a spiritului de inițiativă; dar nu numai procesele de cunoaștere sunt mobilizate în rezolvarea de probleme, ci întreaga personalitate a celui ce rezolvă problema.

Am identificat două categorii de elevi, cu aptitudini ridicate și cu aptitudini reduse pentru învățarea matematicii. Caracteristice primului tip sunt timpul redus de asimilare a materialului ca urmare a dezvoltării mai accentuate a operațiilor de analiză, sinteză, generalizare etc, flexibilitatea gândirii, capacitatea de organizare și concentrare a activității, precum și atitudinea pozitivă față de matematică. Tipul de elevi cu aptitudini reduse se caracterizează prin tempou redus, inerție în gândire, conținut monoton al problemelor elaborate de ei înșiși, greutate în înlocuirea mijloacelor vechi de acțiune cu cele noi, preferința pentru calcule scrise. Se observă apariția unor diferențe sensibile între elevi, atât în privința rezultatelor școlare la matematică, cât și în cea a performanțelor la probele de aptitudini. Față de începutul experimentului, s-a observat că diferența numerică dintre elevii aparținând celor două tipuri s-a redus sub influența însușirii de noi cunoștințe și a modului în care educatorul proiectează lecția. În clasa a III-a, elevii rezolvă cu ușurință probleme cu ajutorul schemei. Am folosit schema în munca diferențiată, în activitatea individuală în clasă și acasă.

La început, elevilor mai slabi, le-am dat ca muncă independentă scheme cu indicarea operațiilor și elemente de programare. Schema se folosește și în compunerea de probleme, care este cel mai ușor percepută de elevi și în special de cei cu o gândire mai lentă și o imaginație mai scăzută, deoarece îi ajută să aleagă acele mărimi între care pot stabili o relație logică în funcție de întrebarea problemei și să găsească relația matematică dintre ele. Elevii sesizează mai ușor datele concrete ale problemei și problemele simple din care este alcătuită problema compusă după exemple rezolvate ca model. Folosirea schemelor stimulează flexibilitatea și creativitatea elevilor, le educă voința în găsirea algoritmilor pe o cale mai ușoară, sub forma unui joc didactic. Am organizat jocuri și activități cât mai interesante, mereu altfel formulate, iar acestea au reușit să trezească și să întrețină un climat care generează curiozitatea, dragoste de investigație, de descoperire și inventivitate.

Le-am cerut apoi elevilor să compună probleme cât mai variate, mai deosebite, mai complexe. Cei mai buni au compus probleme cu 3-4 și 5 operații, pe când cei mai slabi compun probleme cu 2-3 operații. La aceștia din urmă, se observă mai puțină originalitate. Cu cât elevul este lăsat liber în alegerea datelor și a mijloacelor de rezolvare, activitățile creatoare sunt mai facile. În lipsa unor indicații precise, gândirea și imaginația acționează prin asociații mai mult sau mai puțin întâmplătoare. De aici reiese originalitatea fiecăruia. În urma unor scheme sau a unor formule date după care să se rezolve o problemă, elevul depune un efort de a descoperi prin mijloace proprii textul corespunzător și de a fixa întrebarea potrivită. El învață să-și formuleze explicit probleme. Învățarea prin descoperire dezvoltă spiritul de inițiativă și independență, spiritul critic, îndrăzneala, spiritul de răspundere, seriozitatea, flexibilitatea intelectuală. Dezvoltarea gândirii creatoare, a imaginației matematice, a spiritului de cercetare, educarea perseverenței, a ordinii și preciziei sunt sarcini impuse de predarea acestui obiect de învățământ.

Potențialul intelectual al copiilor este acompaniat de curiozitate veșnic trează și activă, de receptivitate, sensibilitate, predilecție pentru inedit. Imaginația bogată și prodigioasă le înlesnește combinații noi și surprinzătoare, acceptarea ambiguității, a surprizei, transpunerea în situații improbabile, hazardate și crearea fantasticului. Activitățile de factură creatoare concepute gradat și sistematic sunt accesibile și atractive pentru școlarii mici. Variația permanentă, combinarea nouă și originală, transformarea asigură abaterea de la schematism și împiedică instalarea rigidității gândirii.

Din analiza datelor obținute la retestare, am observat că au crescut indicii de fluentă, flexibilitate, originalitate; cu cât mai de timpuriu se solicită un mai mare efort intelectual de la

elevi prin depășirea dominației cadrului reproductiv al cunoștințelor și creșterea treptată a operativității mintale, cu atât există șansa mai mare în reușita dezvoltării personalității creatoare, deoarece un elev, care a învățat prin reproducere, va trece cu greu la învățarea prin descoperire, care cere structuri și acțiuni mai complexe decât cele reproductiv. Activitatea independentă este calea cea mai eficientă în deprinderea elevilor cu efortul intelectual. Copilul trebuie dirijat în găsirea soluției cerute. În aceste condiții, munca educatorului este mult mai grea și mai plină de răspundere; acesta trebuie să aprobe răspunsurile care exprimă adevărul, să încurajeze răspunsurile care se apropie de adevăr, să stimuleze pe timizi și reținuți.

Ipoteza presupusă s-a dovedit adevărată, reieșind faptul că manifestarea conduitei creatoare depinde, în cea mai mare măsură, de educație; școala – educatorul – are rolul decisiv în depistarea, formarea și manifestarea aptitudinilor creatoare; educatorului îi revine sarcina de a diferenția metodele instructiv – educative, de a accelera sau încetini ritmul de învățare, de a adapta procesele de învățare la posibilitățile și interesele individuale, de a organiza, cu obiectivitate, mediul ambiant, creând o atmosferă descătușată de conformism, nu însă și de conducere, de ordine și logică.

Educatorul trebuie să renunțe la a oferi un flux permanent de cunoștințe, să renunțe la rolul de sursă unică de informație, devenind mediator între copil și lumea înconjurătoare; educatorul trebuie să ofere elevilor cât mai multe prilejuri de contact direct cu realitatea, să înlesnească dobândirea unei experiențe proprii, sprijinindu-i în ordonarea și sistematizarea acestei experiențe.

Educarea creativității în procesul de învățământ depinde în mare măsură de unele calități ale celui care educă, care trebuie să adopte atitudini corespunzătoare față de elevi, să manifeste încredere în ei, să cunoască și să folosească sistematic noutățile psihopedagogice, să aibă o bună pregătire de specialitate și să dezvolte la elevi, în mod sistematic, priceperile și deprinderile de autocontrol și planificare în învățare și în efectuarea temelor. Educatorului îi revine sarcina de a asigura un efect formativ eficient al conținutului, de a alege formele de organizare a clasei de elevi, cât și metodele de învățământ, de a atrage elevii în confecționarea de materiale didactice atractive.

Învățătorul trebuie să-și propună ca obiectiv fundamental să formeze persoanelor supuse procesului instructiv-educativ anumite structuri psihice operatorii spre a rezolva probleme într-o manieră inovatoare, nonrutinieră, asimilând și promovând tehnici și metode euristice; acesta trebuie să conceapă activitatea de asimilare a cunoștințelor prin înțelegere, asocieri și combinare, astfel încât din cunoștințele date să rezulte cunoștințe noi, originale și valoroase; educatorul trebuie să formeze sentimente și pasiuni pentru nou, constituind premisa unor descoperiri științifice, a creațiilor artistice și a inovațiilor tehnice viitoare; educatorul trebuie să cultive la nivel individual și de grup un stil de muncă receptiv la nou, un comportament inovativ, bazat pe încercare-eroare-succes-rezolvare.

Efortul depus de educator în școală, în sfera creativității are efect direct asupra activității creatoare viitoare, activitate ce reprezintă un factor hotărâtor al dezvoltării economico-sociale, o resursă de cea mai mare valoare a societății. În opoziție cu resursele materiale, energetice, și de forță de muncă, epuizabile sau deficitare, resursele creatoare sunt, practic, nepuizabile. De aici rezultă și posibilitățile realmente nelimitate ale cunoașterii umane și perspectivele largi de dezvoltare ce stau în fața științei, tehnicii, cercetării în general.

Bibliografie:

1. Allport, G, 1981, *Structura și dezvoltarea personalității*, București, EDP;
2. Bejat, M, 1971, *Talent, inteligență, creativitate*, București, Editura Științifică;
3. Bontaș, I, 1994, *Pedagogie*, București, Editura ALL;
4. Guilford, J.P., 1967, *Personality for creativity*, New York, J. Willy;
5. Moraru, I, 1995, *Știința și filozofia creației*, Editura Didactică și Pedagogică;
6. Munteanu, A, 1994, *Incursiuni în creatologie*, Timișoara, Editura Augusta;

7. Nicola, Gr, 1981, *Stimularea creativității elevilor în procesul de învățământ*, București, Editura Didactică și Pedagogică;
8. Oprescu, A, 1996, *Fundamente psihologice ale pregătirii și formării didactice*, Craiova, Editura Universitaria;
9. Roșca, Al, 1981, *Creativitatea generală și specială*, București, Editura Academiei;
10. Șchiopu, U, 1981, *Psihologia vârstelor*, București, Editura Didactică și Pedagogică;
11. Taylor, J.A., 1959, *The nature of the creative process*, New York, Hasting House;
12. Țopa, L, 1980, *Creativitatea*, București, Editura Științifică și Pedagogică.